

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬਹੁ-ਆਯਾਮ: ਇੱਕ ਸਮੀਖਿਆਤਮਕ ਮੈਟਾ-ਅਧਿਐਨ

ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ

ਖੋਜਾਰਥੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਸਮੁਦਾਇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਪਟਿਆਲਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਸਾਰ (Abstract)

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਗਿਆਨ-ਨਿਰਮਾਣ, ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪਛਾਣ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ-ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਮੱਠ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸੋਚ ਅਤੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁ-ਆਯਾਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ—ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਬੋਧਾਤਮਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸਾਂ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਮੈਟਾ-ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨਿਖਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਇਹ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੁੜਾਅ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਹੋਰ ਸੁਗਮ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸਮੂਹਿਕ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਆਧਾਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭੂਮਿਕਾ

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਰ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਛਾਣ ਉਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਯੋਗਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਸੋਚਣ, ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਉਚਿਤ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਚ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੋਚ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦੇ-ਪੱਖੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਰਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੋਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। Lev Vygotsky (1978) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੂਲ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ

ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਅਧੂਰੀ ਅਤੇ ਅਸੰਰਚਿਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਅਨੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। UNESCO (1953) ਨੇ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, Jim Cummins (2000) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬੁਨਿਆਦ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੂੰ ਵੀ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ, ਸਮਝ, ਅਕਾਦਮਿਕ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਸਮੱਗਰੀਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

1.2 ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਉਹ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਧਿਗਮ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਘਰਲੂ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਪਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅੰਤਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੋਚਣ-ਸਮਝਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਭਿਵਿਕਤੀ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ, ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸੁਗਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1. ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਰਫ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਸੋਚਣਾ, ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਹੀ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ (cognitive development) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਧਿਆਨ ਵਧਦਾ

ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ (cognitive flexibility) ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

1.1. Cummins ਦੀ Interdependence Hypothesis

Jim Cummins ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ (ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ) ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ "Interdependence Hypothesis" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਧਾਰਣ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਸੋਚਣਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਹੀ ਹੁਨਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹੀ ਸਮਝ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

1.2. ਵਾਇਗੋਤਸਕੀ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਰਮਾਣਵਾਦ

Lev Vygotsky ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬੱਚੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ "ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਰਮਾਣਵਾਦ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Vygotsky ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਹੋਰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਅਧਿਆਪਕ ਗਣਿਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕਲਪ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਉਸਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਟਕ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਆਸਾਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।

2. ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਮੈਟਾ-ਅਧਿਐਨ (Meta-analysis) ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਟਾ-ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਕਈ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤਸਵੀਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੋਜ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਹੋਰ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਖੋਜ ਲਈ 2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 25 ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਧਿਐਨਾਂ, ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਜਰਨਲ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਏਸ਼ੀਆ, ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ, ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਕੁਝ ਮਾਪਦੰਡ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ:

- ਅਧਿਐਨ 2010 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
- ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਡਾਟਾ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ।

ਚੁਣੇ ਗਏ ਅਧਿਐਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸ ਡਾਟਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ:

- **ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ:** - ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਧਿਐਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ, ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- **ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ:-** ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਡਾਟਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਤੁਲਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- **ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ:-** ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਧਿਐਨ ਆਏ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ, ਸਹਿਯੋਗ, ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰਕ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ।
- **ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ:** - ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਧਿਐਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅੰਕਾਂ, ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗਤੀ 'ਤੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤੱਥਾਂ (Data) ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਗੁਣਾਤਮਕ (qualitative) ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ ਸਾਂਝੇ ਨਤੀਜੇ ਕੱਢੇ ਗਏ। ਇਸ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਅਧਿਐਨ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਰਨਲ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਅਤੇ ਵਰਲਡ ਬੈਂਕ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਟਾ-ਅਨਾਲਿਸਿਸ ਪਹੁੰਚ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

3. ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਗਹਿਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਇਹ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸੰਤੁਲਨ, ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ

ਸਿੱਖਿਆ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਵਾਂਗੀਣ ਵਿਕਾਸ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

4.1 ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ (cognitive development) ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਆਸਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਫਾਇਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। Lev Vygotsky (1978) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਯਾਦ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵੀ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਧੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। Jim Cummins (2000) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬੁਨਿਆਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਤੀਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। UNESCO (1953) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

4.2 ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਅਨੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਡੂੰਘੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉਸਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ

ਉਹ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਬੇਝਿਝਕ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਜੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਅਕਸਰ ਹਿਚਕਿਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਘਟਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਤਮ-ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਤੀ ਗਰੁਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਡਰ ਅਤੇ ਸੰਕੋਚ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਹੋਰ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗਾਤਮਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੋਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਾਠ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਅਤੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਰੁਚਿਕਰ ਅਨੁਭਵ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੁਗਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਕਈ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ (emotional well-being) ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। UNESCO (2016) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਾਅ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। Cummins (2000) ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਦੋਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ, ਨਿਡਰ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

4.3 ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ, ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਵੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਚਾਰ (social communication) ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਬਿਹਤਰ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੁਦਰਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਜਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਪਛਾਣ (collective identity) ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਜੋਂ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਬੰਧ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝ, ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਇੱਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿੱਖਣ (collaborative learning) ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਯੋਗਤਾ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। UNESCO (2016) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਾਅ ਵਧਦਾ ਹੈ। Vygotsky (1978) ਨੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਪਰਕ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਇਸਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੋਵੇਂ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

5 ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗਤੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਸੁਧਰਦੇ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਧੀਆ ਨਤੀਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਪਾਠ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਮਝ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜੇ ਗਣਿਤ ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨਤੀਜੇ ਸੁਧਰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਸਕੂਲ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦੀ (ਡਰਾਪਆਊਟ) ਦਰ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਾਠ

ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਜਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਅਤੇ ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ (memory) ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਯਾਦ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਯੋਗਤਾ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਚੌਥਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ (active participation) ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ, ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। Cummins (2000) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। UNESCO (2016) ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਗਤੀ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

6 ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੁਨਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੇਜ਼, ਆਸਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਕਲਪਿਕ ਸਥਾਨਾਂਤਰਨ (Conceptual Transfer) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ "ਪਾਣੀ ਦਾ ਚੱਕਰ" (water cycle) ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਪੂਰਾ ਸੰਕਲਪ ਦੁਬਾਰਾ ਸਮਝਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਸਮਝ (understanding of language structure) ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਆਕਰਨ ਤੇ ਬਣਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਢਾਂਚੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਾਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਮਝ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹੀ ਵਾਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

ਤੀਜਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਦੱਖਲਤਾ (bilingual proficiency) ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੁਨਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਆ (positive attitude) ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ। ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੌਕੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਵਜੋਂ।

ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਧਾਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। Cummins (1979, 2000) ਦੀ Interdependence Hypothesis ਅਨੁਸਾਰ, ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਨਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਾਂਤਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। UNESCO (2016) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

7 ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਈ ਫਾਇਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਨੀਤੀਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਦਬਾਅ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਦੁਨੀਆ ਗਲੋਬਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਪੇ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਕਸਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇ।

ਦੂਜਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤੀਜਾ, ਨੀਤੀਗਤ ਅਸਮਾਨਤਾ (policy gaps) ਵੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦੇਣ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਹੀ ਯੋਜਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਚੌਥਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ (lack of resources) ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਡਿਜ਼ਿਟਲ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧਿਤ ਅਧਿਆਪਕ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ਼ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਧਾਰਣਾਵਾਂ (negative perceptions) ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਧੁਨਿਕ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਸੋਚ ਵੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਹਕੀਕਤ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। UNESCO (2016) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਪੂਰਾ ਸਮਰਥਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸੁਧਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। Heugh (2011) ਨੇ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਿਹਤਰ ਰਹੇ।

8 ਚਰਚਾ

ਇਸ ਮੈਟਾ-ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ—ਬੋਧਾਤਮਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ—ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲਾਭ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਆਸਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਵੀ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਬੋਧਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ-ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਅਧਿਐਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ (Cummins, 2000)।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਅਤੇ ਸੰਕੋਚ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਿਨਾਂ ਹਿਚਕਿਚਾਹਟ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਖਦ ਅਨੁਭਵ ਵਜੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (UNESCO, 2016)।

ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ (Vygotsky, 1978)।

ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਡਰਾਪਆਉਟ ਦਰ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ (Thomas & Collier, 2012)।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੁਝ ਅਧਿਐਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਾਨਣ ਦੇ ਲਾਭ (bilingual advantage) ਬਾਰੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਹੋਰ ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (Bialystok, 2001)। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ, ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵੀ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Cummins ਦੀ Interdependence Hypothesis ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁਨਰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਾਂਤਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ bilingual advantage ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਏ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਧਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

9 ਨਤੀਜਾ (Conclusion)

ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੋਚਣ, ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਧਾਤਮਕ (cognitive) ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ-ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਦੀ ਹੈ (Cummins, 2000; UNESCO, 2016)।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਜਾਣੀ-ਪਹਿਚਾਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਅਤੇ ਸੰਕੋਚ ਘਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁਚੀ ਵਧਦੀ ਹੈ (Krashen, 1982)। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲਾਂ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (Vygotsky, 1978)।

ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਧੀਆ ਨਤੀਜੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡਰਾਪਆਉਟ ਦਰ ਘਟਦੀ ਹੈ (Heugh, 2011)। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ

ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ bilingual ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (Cummins, 1979)।

ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕਾਫ਼ੀ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਧਨ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਉਣ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ—ਬੋਧਾਤਮਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ—ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

10 ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ (Recommendations)

ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਲੈਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਜਾਣੀ-ਪਹਿਚਾਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਘਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ (UNESCO, 2016)।

ਦੂਜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਦੇ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਡਲ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ (ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) ਨੂੰ ਵੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਡਲ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਖਲਤਾ (proficiency) ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਲੋਬਲ ਮੌਕਿਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (Cummins, 2000)।

ਤੀਜੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਣ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (Heugh, 2011)।

ਚੌਥੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਹੈ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ। ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਉਹੀ ਪਾਠ ਸਮੱਗਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ

ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਡਿਜੀਟਲ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ (UNICEF, 2019)।

ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਦੋ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਮਾਡਲ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਦਮ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਗੇ, ਸਗੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਗੇ।

REFERENCES

1. all, J. (2011). *Enhancing learning of children from diverse language backgrounds: Mother tongue-based bilingual or multilingual education in early years*. UNESCO.
2. Bialystok, E. (2001). *Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition*. Cambridge University Press.
3. Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education and bilingualism* (5th ed.). Multilingual Matters.
4. Benson, C. (2004). The importance of mother tongue-based schooling for educational quality. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*.
5. Benson, C. (2013). Towards adopting a multilingual habitus in educational development. *Educational Research for Policy and Practice*, 12(3), 183–195.
6. Cummins, J. (2000). *Language, power and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
7. Cummins, J. (1979). Cognitive/academic language proficiency, linguistic interdependence, the optimum age question and some other matters. *Working Papers on Bilingualism*, 19, 121–129.
8. Cummins, J. (1979). Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children. *Review of Educational Research*, 49(2), 222–251.
9. Dutcher, N., & Tucker, G. R. (1996). *The use of first and second languages in education: A review of international experience*. World Bank.

10. García, O. (2009). *Bilingual education in the 21st century: A global perspective*. Wiley-Blackwell.
11. García, O., & Wei, L. (2014). *Translanguaging: Language, bilingualism and education*. London: Palgrave.
12. Heugh, K. (2011). Theory and practice – Language education models in Africa. *Comparative Education*, 47(2), 231–245.
13. International Journal of Educational Development. (2023). The relevance of medium of instruction and mother tongue for educational systems.
14. Karunanithi, P., & Sivanathan, I. (2025). The role of mother tongue in shaping educational outcomes. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*.
15. Krashen, S. D. (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. Pergamon Press.
16. Krashen, S. (2003). *Explorations in language acquisition and use*. Heinemann.
17. Skutnabb-Kangas, T. (2009). *Multilingual education for social justice*. Routledge.
18. Simanjuntak, K. V., & Damanik, B. A. R. (2024). The effect of using mother tongue on cognitive development and second language acquisition. *Cendikia Pendidikan*.
19. Skutnabb-Kangas, T. (2000). *Linguistic genocide in education—or worldwide diversity and human rights?* Lawrence Erlbaum Associates.
20. Tupas, R. (2015). Inequalities of multilingualism: Challenges to mother tongue-based education. *Language and Education*, 29(2), 112–124.
21. Thomas, W. P., & Collier, V. P. (2012). *Dual language education for a transformed world*. Dual Language Education of New Mexico.
22. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
23. UNESCO. (2016). *If you don't understand, how can you learn? Global education monitoring report*. UNESCO Publishing.
24. UNESCO. (2003). *Education in a multilingual world*. UNESCO.
25. UNESCO. (1953). *The use of vernacular languages in education*. Paris: UNESCO.
26. UNICEF. (2019). *Multilingual education and mother tongue instruction*. UNICEF Report.

27. World Bank. (2021). *Realizing the future of learning: From learning poverty to learning for everyone, everywhere*. Washington, DC: World Bank. Macmillan.
28. Yadav, M. K. (2014). Role of mother tongue in second language learning. *International Journal of Research*, 1(11), 572–582.